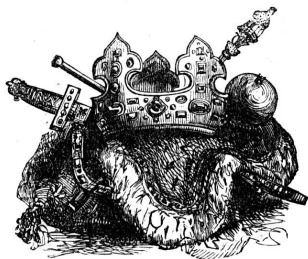

פרולוג

שימותיו של מלך רבות הן, וסדר יומו עמוס וקצוב. ובכל זאת, בכל שני וחמישי בשבוע – מתאמץ איסתרק, מלך כוזר האמיתית, להיות נוכח לצידו של בנו בשעה היפה של בין עירות לחלום.

כשהוא מותיר מאחור את כל ענייני הממלכה ודאגותיה יושב המלך על יד מיטתו של בנו, מקבל עימו עול מלכות שמים, ומשיב בכנות על כל שאלה שמחליט הילד לשאול.

עבר והווה נשזרים שם, משאלות, פחדים ותקוות, ואף על פי שיהיו כאלה שיתהו האם באמת נחוצה לילד תשומת לב מרובה שכזו, הרי שברור לו, למלך כוזר, שאין בעולם כולו חפץ שערכו ישווה לערך השעה הזו.

אבל היום גלשה השמש אל מעבר לראשי האילנות, השמים האדימו, נעשו סגולים והשחירו, וצליל צעדיו של האב טרם נשמע בחדרו של בנו.

האם כבר לא יבוא היום?

יכול להיות.

על כתפיהם של מלכים, אפילו בן ארבע כבר יודע זאת, מונחת אחריות עצומה, ומשימותיהם רבות. אבא לא שכח אותו. הוא לא צריך לבכות.

דלת החדר נפתחת באחת, מכניסה פנימה צלילים ואור.

"באתו! רעואל מתיישב, פורש אל אביו את זרועותיו, "כבר חשבתי שלא תבוא!"

"בכית?" אגודלו של איסתרק מוחה את הרטיבות שתחת עיניו של בנו, "אני מצטער מאוד שהתעכבתי, ילד. פשוט הייתי חייב להוציא צווים בנוגע לאיזשהו מקרה חירום – "קולו מוטרד, "לא היית צריך לבכות, רעואל, גם אם אבא מתעכב, גם אם אבא מאחר, אתה הדבר היקר ביותר עבורו בעולם כולו. אתה יכול להיות סמוך ובטוח בכך שבסוף הוא יבוא."

"אני יודע", חיוכו המתוק של רעואל נוצץ מבין הדמעות, וכבר הוא מדלג הלאה, "אבא, ספר לי סיפור!"

"סיפור?" איסתרק מתיישב לצידו של יורשו העתידי, ומגלגל סביב אצבעו קווצת שיער משי רכה, "איזה סיפור?"

"סיפור על ציפור", אומר הילד, מתפנק, "סיפור ארוך."

לאחר יום ארוך, גדוש מטלות ועמוס באתגרים, לא מצליח מוחו של המלך לשחזר שום סיפור או אגדת עם שבמרכזו ציפור, ואם אין סיפור מן המוכן – יאלץ הילד להסתפק בסיפור משלו.

"אספר לך על נשר", הוא אומר, ועל אף הפיהוק שהוא כולא – יש קסם בקולו. "נשר אדיר, זהוב נוצות, שבכל בוקר ובוקר פורש את כנפיו, ויוצא לדאות מעל כוזר, לראות מה התחדש בה מאז אתמול

– "

נופים סלעיים, מצוקים מיוערים, נחלים שוצפים ואגמים חלקים כמראה, מעל כולם דואה הנשר, וקולו של המלך, המתאר את ארצו, מלא אהבה. הוא מונה באוזניו של בנו כפר אחרי כפר, עיר אחרי

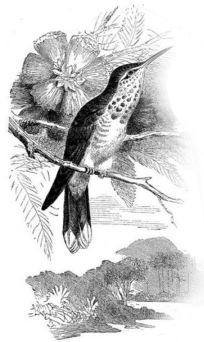
עיר, כפי שהם רשומים בליבו, מספר לו על טוב ליבם של תושבי הממלכה, על יושרם ונאמנותם, על אומץ ליבם של החיילים בגבולות ועל סבלנותם של האיכרים המעבדים את אדמותיהם, מפריחים את אדמותיה הפוריות של הממלכה ומצמיחים בהם פירות.

הסיפור מתארך עוד ועוד, ועפעפיו של הילד מרפרפים מעל עיניו כשהוא נאבק בשינה המאיימת להשתלט עליו. "ובכל ערב", מסיים המלך, "כאשר הנשר חוזר אל קינו שבמצוקי המערב, הוא מסכם ואומר לגוזליו: בכל העולם כולו אין מקום יפה כמו כוזר".

"וכל כוזר – " ממלמל הנסיך הקטן כאשר מכסה אותו אביו בשמיכה, "תהיה שלי, יום אחד".

חיוך איטי עולה על פניו של המלך, וקולו רך מאוד כאשר הוא אומר: "לא בדיוק. בן שלי. יום אחד אתה תהיה כולך – שלה".

פרק ראשון

אציפור נחתה על שולחן העבודה שלהם בזמן הפסקת הצהריים, והאור שחדר מן החלון התזו ניצוצות מן הנוצות הירקרקות שעל כנפיה.

"איזו יפהפיה", אמר בעל הבית שלו וניקה את שפמו הגדול מפירורי לחם שדבקו בו, "איזו קטנה ומושלמת!" הוא דוחק במרפקו את עוזרו הצעיר, "הבט בה, פדהאל, שום חרש עץ לעולם לא יצליח להעתיק אל היצירה שלו מחצית מן החיוניות והגאווה שביצור הקטן הזה, אפילו לא אתה!"

"היא יפה", הסכים פדהאל, מתעלם מן המחמאה הגלויה שחלק לו המעביד שלו, ונותן בציפור מבט מוזר.

"רק יפה?" תהה בעל הבית שלו, "זה כל מה שיש לך לומר?"

פדהאל נשם עמוקות: "היא יפה והיא רודפת אחרי שבועיים לפחות. אתמול היא נכנסה אלינו הביתה, בבוקר היא נכנסה לבית הכנסת כשהתפללתי, ועכשיו היא כאן".

הציפור היטתה את ראשה, כאילו הבינה את נושא השיחה, ונתנה

בו מבט חד. אחר כך השמיעה ציוץ קטן ותובעני וניקרה פירור לחם אחד מאלו הפזורים על השולחן.

"נשמע מוזר", אמר חרש העץ, מביט בציפור שהתעלמה ממנו במופגן, "אבל מי יודע? אולי יש בה ניצוץ נשמה כלשהו של מישהו שעשה לך עוול בעבר ולא יכול לבוא על תיקונו עד שתסלח לו על מה שעשה".

פדהאל השפיל את ראשו: "חשבתי על זה", הודה.

חרש העץ הנהן: "נו?" שאל.

שפתיו של פדהאל החווירו מעט, "אין לי רשות לסלוח", הוא אמר, "העוול שנעשה לנו גדול מדי, והוא ממשיך וגדל מיום ליום. אימי גוססת, קריאון, העוני הורג אותה - " הוא שאף עמוקות, במהירות, והאוויר נכנס לריאותיו בשריקה, "ואחי יהיה בן חמש עשרה שבוע הבא", אצבעותיו שורטות את פלטת השולחן, "וכולנו יודעים שהוא צעיר ותמים מכדי לצאת לבדו לעולם".

אצבעותיו של חרש העץ סרקו את שערות שפמו בשתיקה, וקמטים נבקעו במצחו, עמוקים כתלמיה של מחרשה. "זה באמת לא קל", אמר אחר כך, מביט רק בציפור הירוקה שכתם אדום על צווארה, שנעה בין כלי העבודה המתכתיים כאילו היה זה מקומה מאז ומעולם.

"וגם לא קל לנשמת אדם להיות כלואה בתוך גוף זעיר של ציפור טמאה", המילים ניתזו מפיו של פדהאל בחדות שהפתיעה גם אותו, "ואם בורא עולם נתן לה רשות להטריד את שלוותי, נראה שלמרות הכל הוא מצפה שאסלח לה, כלומר לו, לאותו אדם שעשה מה שעשה".

האומן המבוגר הנהן לאיטו: "שאתה תסלח", הוא מדייק, "לא אביך, לא אימך, גם לא אחיך. רק אתה".

הצבע נמחה מלחיו של פדהאל: "למה אתה רומז?" קולו עלה בצרימה כמעט בלתי נשמעת, מורגשת רק לאוזן עדינה, ואוזנה של הציפור הייתה כזו, כנראה, שכן היא פרשה את כנפיה ופרחה משם בנפנוף מבוהל, מוצאת לעצמה מחסה על מוט הווילון, גבוה מעל

ראשם.

"רק לכך שאם הציפור הזו רודפת דווקא אחריך, ולא אחר אף אחד אחר מבני משפחתך, כנראה היא לא מבקשת את מחילתם, אלא רק את זו שלך". הוא הנהן, מאשר את דברי עצמו, "גם אם אין לך רשות לסלוח על הכאב שנגרם לבני משפחתך, אתה יכול למחול ולסלוח על הצער והכאב שנגרמו לך". הוא הדף לעברו של שולייתו את כד החרס שעל השולחן, "קח לך לגימה", אמר, "נעשית חיזור כמו פיסת ליבנה מיובש".

פדהאל הניח את ידו על פקק השעם, אך לא שלף אותו ממקומו. "נעשה לנו עוול", הוא אמר, "נעשה לנו עוול נורא, קריאון".

"אני יודע, בן, אני יודע", ידו הגדולה והמיובלת של האומן טפחה על כתפו של שולייתו ונותרה שם, כבדה וחמה, "אבל סביר להניח שאם לנשמה הזו ניתנה הרשות להטריד אותך, היא לא עשתה את מעשיה מתוך כוונה רעה".

פדהאל השפיל את ראשו: "לאנשים היו רק כוונות טובות", הוא הסכים, "והמטרה שביקשו לשרת נאצלת: להגן על העם ועל הממלכה. אבל – "מילותיו אבדו לרגע, ולו היה מבטו של אדם עשוי להמית, הייתה הציפור הקטנה מקפחת את חייה תכף ומיד. "אמור לי אתה, קריאון, האם אני אמור לוותר על כל תביעותיי לצדק רק מפני שבוקר אחד הופיעה על חלוני ציפור ירוקה?"

"לא" השיב החרש בכובד ראש על השאלה שנשאל, "אינך אמור לעשות שום דבר. אבל אתה יודע כמוני שלא צדק הוא העניין. ועכשיו, במחילה מכבודך – שנינו צריכים לשוב לעבודה". כיסאו חרק בכבדות כאשר קם על רגליו, "אני יוצא ליטול מים אחרונים", הוא אמר, "וממך אני מצפה לנהוג כגבר ולהתגבר על רגשותיך. הנח למתים לנוח על משכבם במנוחה".

צליל פסיעותיו הדהד בחדר בחומרה כאשר יצא משם. רגעים מספר התעכב בחוץ, בכוונה תחילה, עד ששב, אצבעותיו לחות, והתיישב על יד השולחן.

"ידעתי שאפשר לסמוך עליך", אמר כאשר סיים לברך, "ידעתי

שהאצילות הטבועה בך תחייב אותך לסלוח לה".

פדהאל הרים את קצות שפתיו בחיוך קטן: "מי אמר שעשיתי זאת?" שאל.

החרש הופתע, "עובדה שהיא לא כאן".

פדהאל שיחק בפצירות שעל השולחן, "הגלימה שלי?" שאל, מצביע באחת מהן על הגלימה החומה, הפשוטה, התלויה על וו סמוך לדלת, סמוך לגלימתו האיכותית יותר של האומן המבוגר, "היא שם". הוא נד בראשו, "ניסיתי להפריח אותה מכאן, היא פשוט התעופפה בחדר היסטריה, ומכל המקומות שבעולם בחרה לעצמה מקום מחבוא בכיס הימני של הגלימה".

"של הגלימה שלך". חזר החרש, עיניו נעות בין שולייטו לבין מתלה העץ. "סלחת לה?" שאל אחר כך.

פדהאל התרומם על רגליו, "ליבו של האדם אינו בול עץ שאפשר לגלף אותו בהתאם לדרישות הלקוח. השתדלתי לסלוח, זה כל מה שאני יכול כרגע לומר".

החרש נד בראשו: "טוב עשית", החמיא בחמימות, "ולגבי השאר – אין בעיה, יקירי, קח את הזמן שלך, ועד אז – מצדי – אתה יכול להסתובב בעולם כשציפור בכיס גלימתך".

עיניו של פדהאל התכווצו כאשר צחק, וגומת החן הקטנה שבלחיו התבלטה: "בדיוק על כך רציתי לדבר איתך, אדוני". בלי משים נעשתה נימת דיבורו רשמית למדי, "המצב אצלנו בבית לא פשוט כבר תקופה ארוכה, הרופא סבור שאימי לא תזכה לראות את השלג הבא, אבל החוק שאוסר על ארבעה גברים בני משפחה אחת ממעמדנו להתגורר באותו הכפר, לא יודע רחמים או חמלה".

החרש הנהן, עיניו הכהות והעמוקות משקפות את כל האהדה שבעולם.

"אליטוב הוא הבכור, הוא לא יעזוב. ומלבד זאת הגמגום שלו מקשה עליו להכיר ולהסתדר עם אנשים חדשים. וברכיה שעומד להיות בן חמש עשרה בשבוע הבא, הוא גם הבן האהוב ביותר על אימי. ליבה יישבר אם יעזוב אותה עכשיו".

"דיברתם עם - " פתח חרש העץ ובקולו שאלה.

"דיברנו עם כל מי שרק הסכים להקשיב לנו, אבל לא הייתה בכך כל תועלת. החוק חד משמעו והוא נועד להכאיב. זאת בדיוק מטרתו, להרתיע אנשים מפני בגידה".

פניו של חרש העץ נעוו, אבל הוא לא אמר דבר.

גם פדהאל שתק. "אדוני", הוא אמר אחר כך, "אני יודע שהשקעת בהכשרתי המקצועית מאמץ עצום, שרק בשנה שעברה התחלת לקבל גמול של ממש על הידע שחלקת איתי בנדיבותך, ושעל פי החוזה בינינו אני מחוייב להמשיך ולעבוד אצלך עד תחילתה של השנה הבאה. אבל - " הוא עצר כדי לשאוף אוויר, "אם תואיל לשחרר אותי מן המחוייבות שלי כלפיך, אוכל להחליף את אחי הצעיר ולעזוב את המחוז במקומו".

"כשציפור בכיס גלימתך", אמר קריאון, מפני שהיה המום עד כדי כך שלא מצא שום דבר אחר לומר.

"איתה או בלעדיה", אישר פדהאל, "אני חזק מברכיה, קל לי יותר לרכוש ידידים מאליטוב - "

"ויש לך גם ידי זהב שיאפשרו לך להתפרנס בכל מקום שתגיע אליו", השלים חרש העץ ונאנח: "אתה בן מסור ואח נדיב לב, כמעט נדיב מדי".

פדהאל השפיל את ראשו, קובר אותו בין כפות ידיו: "אני לא", הוא אמר בצרידות, "אני לא. אני רק מנסה לעשות את הדבר הנכון, במצב הקיים, על כל חסרונותיו".

קריאון החליק על שערות שפמו פעם נוספת, מיישר אותן לכאן ולכאן, "זה אכן נשמע כמו דבר שנכון לעשותו", אישר בכבדות, "ואני לא אעמוד בדרכך".

"זה מאוד - " פתח פדהאל.

"זה שום דבר", קטע אותו חרש העץ עוד לפני שהספיק להשמיע את המילה הבאה, "אביך היה הטוב והנדיב באצילים שהכרתי, וצר לי מאוד שמעטים כל כך הם האנשים שזוכרים לו את חסדיו. אם

תקבל את ברכתו לצאת לדרך – תקבל גם את ברכתי, משכורת של חודש אחד נוסף ומכתב המלצה”.

אולם המשפט מואר בקרניים אלכסוניות, שקופות-זהובות, שהופכות את נברשות הבדולה הכבדות למיותרות. די בהן כדי לחשוף את החבורה הכחולה-שחורה שעל לחייו של אחד מבעלי הדין העומד למול כיסאו של המלך, ואת שפתו הפצועה של בן-דודו, העומד במרחק הושטת יד ממנו.

”בני דודים”, אומר המלך איסתרק וקולו שקט, ”הביטו בי”.

העיניים מתרוממות בהיסוס מרצפת השיש. בניגוד לרוב המתדיינים לפני הכאקאן לא הייתה זו בקשתם של השניים לעמוד פה, והם יראים מאוד מגזר דינו. הרבה עומד על הפרק. הרבה מאוד. לא רק כסף. גם תחושת ערך עצמי, שייכות וכבוד.

”היה לכם דוד חכם”, מסכם המלך חרש, ”שהוריש לכם את נחלת אבותיו. הוא סיפר לכם על הצוואה מראש, אולי בכוונה תחילה, כדי לעודד אתכם לסעוד אותו בעת זקנתו”, הוא משתתק, ממתין.

”כן”, אומר אחד מבעלי הדין וזוקף את ראשו, ”נכון”.

”אהבנו אותו גם כך, הוד מלכותו”, מציין השני, ”אני לא חושב שהיה צריך עידוד כזה. לא”.

המלך מביט בו רגע ומשהו במבט הבוחן, היציב, גורם לו להשפיל את עיניו.

”ולבסוף הגיע זמן פתיחת הצוואה”, ממשיך המלך חרש, ”שניכם ראתם אותה. כל יודע קרוא וכתוב בסביבתכם העיף בה מבט... ולאיש לא ברור למי הוריש הדוד את הבית ולמי את האדמה – ”

שפתיו של אחד מבני הדודים נעות, אבל כבודו של המלך משתיק את זעקתו עוד בטרם בקעה.

”ומפני ששניכם ציינתם זאת”, ממשיך המלך באותו צליל קול נמוך,

"ידוע לי היטב שהבית הוא חורבה ואיש אינו מעוניין בו".

גרגרתו של אותו אחד שכמעט זעק קודם - נעה, עולה ויורדת, כאשר הוא בולע את רוקו.

חמלה שוטפת את ליבו של איסתרק. המסמך שהובא לעיונו היה דו משמעי, ולדעתו - נכתב כך בכוונה תחילה, אף על פי שהוא עדיין אינו מבין מדוע. האם מתוך קושי להכריע, או אולי בשל רוע לב ושאיפה כלשהי לנקמה בבני הכפר ובמשפחתו הקרובה? על פי כל מה ששמע מאז הובאו השניים הנה, הדוד לא היה בער עד כדי כך שלא ינחש מה תעולל צוואתו המכילה משפט אחד, חסר פיסוק, שמאפשר לכל אחד מן המכותבים לראות את עצמו כיורש המרכזי. שכן כך כתב הדוד בצוואה שכתב וחתם כמה חודשים לפני מותו: *צוואתי לכולם הבית לאדריעם השדה לאחיעם החמור לרב תודותי!*

סימן הקריאה שבסופו של המשפט הוא זה שתופס את עיניו של איסתרק, לועג גם לו. כמה פשוט היה הכל לו היה האיש מחליף את סימן הקריאה הלועג הזה בריסיסי דיו אחרים. פסיק אחד, בודד, יכול היה למנוע את המחלוקת כולה.

אבל בהעדרם של סימני פיסוק, שנה וחצי של מחלוקת קרעו את המשפחה ואת הכפר, שם משפחתם נבזה ובדחנים מספרים על אודותיהם משני צידי הנהר...

איסתרק נאנח. הקטטה ההמונית האחרונה, בה נפצעו השניים, גרמה לאנשי הנציבות לשגר את שניהם לאתיל בליווי שומרים, אבל האם בכוחו של מלך להכריע מה באמת התכוון הדוד לכתוב? האם יש בכוחו של מלך לשוב אל העבר או לזמן את המתים להעיד? במה טוב הוא יותר מכל האחרים שעייניהם שזפו את המילים הללו בלא יכולת להכריע בין הצדדים?

ואם הוא אינו טוב מכולם, איך ביכולתו לקבוע האם התכוון הדוד להציב נקודתיים לאחר המילה הראשונה, וכתב "*צוואתי: לכולם הבית. לאדריעם השדה. לאחיעם החמור. לרב תודותי!*" או שאולי הניח את הנקודתיים לאחר המילה השניה, והפך את אחיעם ליורש המועדף? איסתרק מרפרף שוב על האפשרות השניה, שנראית הגיונית לא פחות: "*צוואתי לכולם: הבית לאדריעם. השדה לאחיעם. החמור*

לרב. תודותי!"

דממה שוררת בהיכל המשפט. והיא תימשך, יודע איסתרק, עד שיאמר את דברו. אין ספק שהוא יכול לכפות על השניים לחלוק את השדה ביניהם; הוא יכול גם להעניש אותם על מחלוקת שקרעה כפר שלם, ולהחרים את האדמה לטובת אוצר המלוכה. אבל הוא אינו חפץ בכך.

מבטו חולף על פניהם של הגברים הצעירים, אחד מהם חתן והשני בעל חובות מרובים, מקלף מהם שכבות בלתי ניתנות למישוש של מרמור ותסכול, רואה אותם כפי שהם באמת, מתחת לכל שכבות החספוס.

"דודכם אהב אתכם", הוא אומר לבסוף, "כך חשבתם תמיד".

הנהון. עפעוף.

"יתכן שלא אהב אתכם", אומר המלך וקולו רך, "יתכן ששמח לעמת אתכם עם בעיה בלתי פתירה ולגרום לכם לשנוא זה את זה לאחר מותו. אבל אם כך, הייתי שמח להבין מפני מה החליט לכלול בצוואתו את הרב. האם רצה ללעוג גם לוי?"

"הוא רצה לתת לו את החמור, הוד מלכותו", אומר אחיעם.

"היה חשוב לו להביע את רגשי תודתו", מתקן אדריעם.

"כן, שמעתי כבר את דעתכם. לי רומז איזכורו של הרב שהדוד ידע היטב שצוואתו בלתי ניתנת לפיענוח, ושתוכנה עתיד ליצור מהומה".

חיוכים קטנים, נבוכים, עולים על פניהם של הצעירים, ואיסתרק, שחש את עצמו כה חסר אונים רגע קודם לכן, מבין פתאום הכל, בבהירות רבה. "האם ידוע לך, אחיעם, מה הייתה דעתו של דודך על משפחת הנערה שרצית לקחת לאישה?" הוא שואל. אין לו צורך לשמוע מילים כדי לקבל תשובה, דעת דודו ידועה הייתה לאחיעם היטב, אפשר לראות זאת מתווי פניו המשתנים.

"הוא סבר שהשידוך אינו הולם", חותך איסתרק, "הלא כך?"

"לא הייתה לו זכות ההחלטה – " אחיעם זוקף את ראשו.

"לא, לא הייתה לו", מסכים המלך, "אבל ניכר שלא היה שבע רצון מכך שתממן את הנישואים בעזרת מתנתו". הצבע אוזל מפניו של אחיעם. "ואיש צעיר אינו צריך לצבור חובות רבים כל כך כשם שצברת עד כה, אדריעם. דודך חרד מפני נטייתך לבזבז כסף שעדיין אינו שלך. וכיוון שאני משער שלא הקשבת לדברי התוכחה שלו, הוא החליט להנחיל לך לקח שלא יישכח. ולפיכך, וכיוון שמוטב לכם, שניכם, להתרחק זה מזה ומן הכפר לזמן מה, הריני מפעיל את סמכותי כמלך ומכריז על גיוס שניכם לצבא. חובותיך, אדריעם, ישולמו לנושים מאוצר המלך, וינכרו ממשכורתך כחייל. ואתה, אחיעם, תוכל לנצל את ארבע השנים הקרובות כדי לשקול שנית את החלטותיך המשפחתיות, כאשר הזדמנות דומה תינתן, כמובן, גם למשפחתה של הנערה".

ההחלטה נדיבה מאוד עבור אדריעם. איסתרק יכול לראות כי מתחת להבעת חוסר ההפתעה חש הצעיר גם נחשול של הכרת טובה. ובנוגע לאחיעם, החתן המיועד – די לאיסתרק בהבעתו של איש הנציבות שליווה את השניים אל העיר, בעיניו המתרחבות בהפתעה ובהנהון הקטן והבלתי מורגש, כדי לדעת שצדק בתחושת ליבו. משהו בשידוך הזה אינו מוצלח כל כך.

"בעוד ארבע שנים כהיום הזה", חותך המלך, "שובו לכאן, בוגרים ומתונים יותר, ואפסוק מחדש בעניין הבית והשדה. את החמור, לעת עתה, הפקידו בידי ולשימושו של הרב".

הוא ממתין עוד רגע ואחר כך אומר: "הכניסו את בעלי הדין הבא".

"אנשי גורן-ההר נסערים", מציין בחיוך דנאל קריאן, ראש פמלייתו של איסתרק, שלוש שעות מאוחר יותר, "הם אינם מבינים מהיכן ידע המלך את כל סודותיו של הכפר. איש הנציבות נחקר ארוכות על ידי הצעירים והעדים שהביאו איתם, אך הוא תקיף בהצהרתו שלא חלק עם אנשי הארמון שום רכילות מן הכפר. נראה לי שהיום נוספה עוד אגדה אחת לצרור הסיפורים על אודות חוכמתו של הכאקאן והפלאים המתרחשים בהיכלו. למען האמת, גם אני איני מבין זאת.

זה היה מופלא".

איסתרק מביט בערימת המסמכים התובעת את תשומת ליבו.

"את הרגעים האחרונים לפני פסק הדין העברתי במחשבות קודרות על סכלותם של בני האדם, החושבים שיש בי כדי לסייע להם", הוא אומר וקצות עיניו מתכווצות בחיוך, "בורא עולם דואג לי היטב, שלא אשכח שבאמת אין בי שום דבר, רק זכות הציבור היא זו שמסייעת לי ולהם, בסופו של דבר".

"זכות הציבור, ללא ספק", מסכים מנהל הלשכה, "אבל ימחל לי הוד מלכותו ולא יחשוד בי בחנופה אם אציין שלא רק היא זו שעומדת לכוזר?"

"ודאי, ודאי שלא רק היא", אומר איסתרק וחיוכו מתרחב קצת, "אלא גם רחמיו של בורא עולם. האם תואיל להזכיר לי מה המשך תוכניותי ליום זה, דנאל היקר?"

החיים לימדו את אלרון לישון כשאוזניו פקוחות ודרוכות. וגם החירות שאליה התגעגע והכסף הרב שהוריש לו דודו – לא הצליחו להפוך את שנתו לעמוקה ושלווה יותר.

אפילו לאחר שנתיים שבהן היה אדם עשיר, הישן באפיריון של קטיפה על כריות מלאות פוך, עדיין המתין חלק מסוים מאישיותו לרגע בו יצווח אדון נרגז כלשהו את שמו וידרוש כי יביאו לו כרית נוספת, יפתחו את החלון או יסגרו אותו, שיעירו אותו מאוחר או מוקדם יותר ביום המחרת או יביאו לו מהמטבח איזשהו משקה חם.

וכיוון שמטבעו גם חיבב אלרון אוויר צלול וקר, וישן כשחלון חדרו פתוח לרווחה, אין שום פלא שקול חריקת הגלגלים העוצרים סומך לגדר האבן הגבוהה שסביב ביתו – גרם לו להתיישב במיטתו כשעיניו פקוחות.

מי, מבין כל יושבי העיר הזאת, יכול להתעניין בו בשעת לילה

שכזו?

אף קרש לא חרק כשהתגלגל ממיטתו, נחת על ארבעותיו, התקרב אל החלון מזווית שלא תאפשר לאיש להבחין בו או במעשיו, והמתין.

סבלנותו חושלה מפלדה, אולם הפעם לא היה עליו להמתין זמן רב עד שנפתחה דלת המרכבה ואיש צעיר יצא ממנה, ברדס מסתיר את פניו.

שפתו העליונה של אלרון השתרבבה עד שנגעה באפו. ברדסים כאלה מכובדים כשהם עוטפים את גופם של אנשי עמל, כאלה הצריכים להסתיר את פניהם מפני הרוח, הגשם, השמש והשרב. כשלבשו אותם אחרים, כאלה המתניידים ממקום למקום בעזרת גלגלים, וקל וחומר כשאל יצול כרכרתם מחוברים ברתמה ארבעה סוסים דלקיריים, עורר הלבוש הזה – ובצדק – חשד.

מי הם? מה רצונם? וחשוב יותר – מה הם מפתחים שיראה או ידע? הלוואי שיכול היה לומר שתושבי אתיל כולם טובי לב ורוחשי חיבה וכבוד לכל אדם.

הלוואי שהיה באפשרותו לספר שהם – כל תושבי העיר הזו למגדול ועד קטן – עוטפים את הגרים הבאים להתגורר סמוך אליהם בכבוד ובאהבה, מתעלמים מקורות חייהם בעבר ונוהגים בהם על פי מעשיהם בהווה.

הלוואי. אבל כשם שבתחתיתה של כל חבית חייבים להימצא שמרים, בכל חברה אנושית חייב להימצא קומץ גדול או קטן של אנשים רעים.

האם שוב יהיה עליו לדאוג לכך שימחו מעל דלתו כתובת איבה המשגרת אותו חזרה לתחומיה של כוזר החדשה?

המחשבה על כתובת הצבע היא, שנמרחת על דלתות ביתו לפני פחות מחודשיים, גרמה לו לגרד, הבעירה אש בכפות ידיו ודחקה בו לרוץ לקומת הקרקע, לפתוח את דלת הבית ולהתעמת עם הבאים עד שיחשפו את זהותם או יברחו מן המקום במבוכה. אולם הוא לא זו, שכן האיש שיצא מן הכרכרה לא הוציא עימו דלי צבע. הוא הוציא עימו –

גופה?

גופה של ילד. אם אפשר לשפוט לפי גודלה. עטופה בגלימה.

מישהו. רוצה. להפלייל. אותו. ברצח.

המחשבה הייתה בין עיניו של אלרון כאילו הייתה קורנס, ועיניו נעצמו לרגע ביאוש, אולם הוא כפה עליהן להיפקח ולהתבונן, ועל מוחו לסרוק ולאסוף כל שבריר מידע שעשוי לעזור לו לפענח בהמשך את זהותם של האויבים היושבים בכרכרה: אנשי דיאלידאן? צרי לב ועין מקרב יושבי אתיל? או סתם פושעים שחיפשו דרך כלשהי להיפטר מאשמתם?

זר לא אהוד, שעבר אפל קשור לקרסוליו, יכול לשמש בהצלחה רבה כסחבה לניגוב כתמי דם...

בהידוק שפתיים התבונן אלרון על האיש דק הגיזרה הפוסע לעבר ביתו, ובחיוך קטן של נחת ראה כיצד הוא נאבק עם שער הברזל הכבד שהתקין בגדר ממש לאחרונה, ואינו מצליח לפתוח אותו. ניסיון אחד, שני, ואלרון מחייך כאשר הוא רואה את האיש סב על עקבותיו וחוזר עם הילד שעל כתפו אל הכרכרה. ההוצאה הגדולה הזו הייתה מוצדקת. אם כי, במחשבה שניה – אולי היה צריך להשקיע עוד קצת ולהגביה את הגדר ואת שער הברזל עוד יותר, כדי שאנשים מסוגו של הזר, העגלון שיורד ממקומו באנחה והאדם השלישי היוצא לעזרתו מן הכרכרה לא יעלו על דעתם לטפס מעליה...

הדם הגועש בעורקיו, מזג שקיבל בירושה משושלת הלוחמים ממנה יצא, דוחק בו לזוז ממקומו ולרדת למטה כדי להתעמת בשאגה עם הפולשים. ותסיסתו של הדם הזה כה עזה עד שהוא נאלץ להיאחז בכל כוחו באדן החלון כדי לעצור בעד עצמו.

הם שלושה, הוא אחד.

הסיכויים שיצליח להכניע אותם שואפים לאפס. לכל היותר, יצליח להבריח אותם משטחו כשהם זורקים מאחוריהם את הגופה, וגם אז עדיין יצטרך לטפל בגופה, ולהתמודד מול אנשי נציבות ביטחון הפנים בניסיון לשכנע אותם בנכונותו של סיפורו.

ואם כן, איזה טעם יש לסכן את חייו?

בשקט הוא מתבונן ורואה כיצד מטפסים שניים מבין שלושת הברנשים על הגדר, אחד מהם קופץ מטה, אל החצר פנימה, ואילו השני מקבל את הגופה הקטנה מידי של הרכב ומעביר אותה אל חברו שמצידה השני של הגדר.

רגע חולף, והם רצים אל הכרכרה. הגלגלים חורקים שנית, ורגע לפני שהיא ניתקת ממקומה משרבב אחד מהם את פלג גופו העליון מבעד לחלון, ומשליך אבן גדולה, שהכין מראש, על אחד מחלונות הקומה השניה.

גם הטרדות מעין אלה כבר ידע אלרון בעבר, אולם עכשיו הוא פשוט אינו מצליח להבין את התנהגותם של הברנשים המתרחקים מן המקום בנסיעה מהירה. לשם מה ניסו להעיר אותו? מה ירוויחו מכך שיגלה את מעלליהם מוקדם כל כך?

האם לא רצו לרכוש לעצמם זמן לטשטוש העקבות האחרים שהותירו אחריהם? ואולי... האם יכול להיות שמישהו או מישהם אורבים לו בחצר ומחכים שירד לשם? אבל אם כך – די היה באבן. לשם מה צריך היה להכניס פנימה גם גופה?!

עוד רגע הוא מהרהר בעניין ואחר כך נועל את מגפיו, חוגר את חרבו, נוטל מן הקיר גם את קרדום הקרב שמצא בין חפציו של דודו, וכשפמוט אחוז בידו השמאלית הוא יורד בצעדים עייפים אל הקומה הראשונה, משחרר בדממה את המנעול ואחר כך פותח את הדלת בתנופה. כמו ששיער, הגופה העטופה בגלימה אכן מוטלת שם, גדולה מכפי שהייתה נראית לו מבעד לחלון, שוכבת על אבני המפתן וחוסמת את היציאה. אבל, אף על פי שבדרכו מטה כבר הכין את נפשו להתמודד עם כל מה שיראה כאשר יפתח את קיפוליה של הגלימה, בכל זאת הוא מוצא את עצמו נרתע אחורנית כאשר הוא מבחין כי הגלימה עולה ויורדת לקצב נשימותיו של הילד הצנום והמלוכלך שכרוך בין קפליה.

קרדום הקרב מוצא את מקומו על הרצפה, וגם הפמוט נאלץ להישאר שם כאשר מרים אלרון את הילד בזרועותיו וממהר לשאת אותו פנימה, אל המטבח. שם הוא משכיב אותו על השולחן, סמוך לאח, וממהר לשחרר אותו מן הבד המלופף סביבו כדי לבחון את

פצעיו.

ושוב, כמו קודם, הוא מוצא את עצמו נרתע. הפצעים הגדולים, הפעורים והמדממים שחשב שימצא, אכן שם. אבל הם חבושים היטב, במיומנות ראויה להערכה. ועל פי גונה של התחבשות מסיק אלרון כי החובש האלמוני מרח את הפצע בסידאר לפני שהתחיל במלאכת החבישה.

הסידאר יקר. גם הגלימה הגדולה שבה עטוף הילד. וגבותיו הבהירות של אלרון מתקרבות זו לזו כשהוא מנסה להבין את החידה. האם בן אצילים כלשהו פגע בקבצן הקטן ואחר כך תקף אותו מצפונו ודחק בו לנסות להושיט לו עזרה?

אבל למה, מכל המקומות שבעולם, הובא הילד הזה דווקא לכאן?

הילד חבוש היטב, ועל פי שנתו הכבדה נראה כי סומם והורדם על ידי מנת דיראט גדולה לפני שהובא הנה. הוא אינו זקוק לשום דבר מלבד מיטה לשכב עליה. אלרון אוסף אותו שוב בזרועותיו ואז מבחין בדבר מה.

הגלימה כבדה מכפי שהיא אמורה להיות.

הוא משכיב את הילד פעם נוספת וחולף בידו מעל קפליה של הגלימה. בכיס הימני העליון אין כלום. גם לא בכיס הימני התחתון. אבל הכיס השמאלי העליון מכיל ארנק. ובארנק שבע מטבעות של פאררך ופתק: 'הכרת את אביו, הענק לו חינוך משובח'.

כל מה שתכנן מהללאל לעשות באותו יום, שבעה חודשים ומחצה לאחר ששב מן הישיבה אל בית אביו, היה לתרום שמן למאור לעילוי נשמת האם שלא זכה להכיר; וכיוון שרצה שהשמן הזה יבער במקום שבו יוכל להביא תועלת, ולא באחד מבתי הכנסת היפים והמוארים ממילא שבחלקה העשיר של העיר – נטל את רגליו, וגם קנקן שמן כרסתני, ויצא לשוק בכזאראן. שיחה קלה עם עוברים ושבים הובילה אותו עמוק בין הסימטאות לאזורים שלא הכיר ולבית כנסת אחד, נקי

ומצוחצה, ששמש זקן טאטא בו את המבואה בעזרת מברשת כשהוא רכון על ארבעותיו וצללי ערב התחילו מתפשטים בו אט אט.

"רציתי לשאול אם אתם צריכים אולי שמן למאור", אמר מהללאל בהיסוס, "יש לאמא שלי יום זיכרון הערב..."

השמש הרים אליו עיני זקן יפות, "בן טוב!" החמיא, "כל הכבוד. והכסף, מאיפה הוא?"

מהללאל מצמץ.

"כסף כשר?" הוסיף השמש לשאול.

"ברור".

השמש השמיע קול צחוק חרישי, "טוב שברור", ציין, "אתה רוצה להעלות בעצמך אור במנורות?"

המנורות ריקות ומנוגבות מכל לחלוחית של שמן ומהללאל מקמט את מצחו, תוהה מתי הועלה בהן אור לאחרונה, וסובר שהגיע למקום הנכון. הוא ממלא את הבזיכים עד גדותיהם, מסדר את הפתילות הישנות ומעביר אש מנר התמיד הזעיר שעל יד מקומו של שליח הציבור כדי להעלות בהן שלהבות גדולות ויפות.

"אתה נדיב", מציין השמש כאשר הוא יורד מן הסולם, "או אולי בזבזן?"

מהללאל מביט אחורנית, אל השלהבות הבהירות המניסות מבית הכנסת את הצללים, ומחייך כאשר הוא מגלה כמה שינוי החיים בארמונו של אביו את דרכי החשיבה והפעולה שלו.

"האור גדול מדי?" הוא שואל.

"השמן שלך", מושך השמש כתפיים, "אתה יכול להשתמש בו איך שאתה רוצה. אתה נשאר כאן כדי לעבור לפני העמוד, נכון?"

זו לא הייתה התוכנית, אבל הוא נשאר.

ובא גם למחרת.

וביום שאחר כך.

בעצמו לא ידע מה מושך אותו לשם. האנשים הפשוטים מאוד, שהזכירו לו ימים אחרים, או משהו אחר באווירת בית הכנסת שאותו לא הרגיש במקומות אחרים עד כה. וביום הרביעי פגש את הנערים.

הם היו שלושה, מחוספסים ובעלי עיניים בוערות, שהגיעו לבית הכנסת עם שק מלוכלך, התיישבו במבואה המצוחצחת, פרשו על הרצפה את תכולתו והתחילו לחלק אותה בינם לבין עצמם.

השמש נמוג כשהפציעו, נמס ונעלם; האנשים האחרים התעלמו מקיומם ופסעו החוצה כשהם מביטים מעבר לשלישייה היושבת על הרצפה ומשוחחת בקולות גסים שלא הלמו את שלוותו של המקום.

מהללאל הביט בהם וחש כיצד משהו מתרחב ומתכווץ בתוך ליבו. את השמן למאור הביא כדי שאנשים יתפללו וילמדו לאורו, לא כדי שישבו ויחלקו סחורות גנובות!

"יש לכם בית כנסת כל כך יפה כאן – " הוא אומר, קולו רך, "תנו לקדושה לשטוף אתכם, חבל לבזבז את השעות כאן על שטויות."

הם מרימים אליו עיניים מופתעות. "סליחה?!" אומר אחד מהם בנימוס מתרעם, "זו רק המבואה!"

"אתם לא מרגישים את הקדושה?" שואל מהללאל, "יש כאן אווירה מיוחדת שאין בכל מקום... אולי אתם רוצים להיכנס פנימה, ללמוד?" דממה נדהמת משיבה לו.

"משניות שבת, אולי?" הוא מציע, "אפשר גם תהילים או חומש. תנסו, זה עושה בפנים, לנשמה, משהו טוב."

הדממה רק מעמיקה.

"טוב", אומר לבסוף אחד מהם, ששרירי זרועו התפוחים והוורידים הבולטים על גב ידו מבהירים שימי חיי הקצרים היו מלאים בעבודה קשה, "אני חושב שאני זו מכאן עכשיו."

"גם אני", מצטרף השני, מסיט קווצות שיער מעל עיניו, "מאוחר". והשלישי מפטיר ובקולו שמץ שעשוע: "אני לא יודע לקרוא. לא

למדתי אף פעם".

"אני יכול להקריא לך", מדלג מהללאל בקלילות מעל המהמורה, "זו לא בעיה".

הם מביטים בו, שלושתם, והוא מושך בכתפיו: "הקדוש ברוך הוא ישמח", הוא מסביר את עצמו, "ומכם זה לא ידרוש כמעט שום דבר". "אולי מחר", אומר בעל הפוני הבהיר בנימוס מושלם, "בואו, נזוז מכאן".

ובעל הוורידים הבולטים, האוסף בחיפזון את המרכולת שטרם סיימו לחלק, מרים אל מהללאל את עיניו: "אתה באמת מרגיש כאן קדושה? או שאתה אומר סתם?"

"אתה גם תרגיש, אם תיכנס פנימה", משיב מהללאל ומחייך, "כמו שאמרתם בעצמכם קודם, כאן זו רק המבואה".

הצעיר מנענע בראשו לשלילה: "אני לא חושב שאני ארגיש משהו, לא הרגשתי אף פעם".

"אתה תרגיש". מהללאל לא יודע על סמך מה הוא מעניק את ההבטחה.

"כן?" יש כמיהה בקולו של הגברתן הצעיר, וגם געגוע, "עד היום זה אף פעם לא הלך".

בעל הפוני צוחק והשלישי מצטרף אליו בצחוק דק.

"מה מצחיק?" תוקף החסון, "אמרתי משהו מצחיק בלי ששמתי לב, אולי?"

"לא, לא אתה", ממחרר הבלונדיני להתגונן, "ממש לא אתה".

"גם הוא לא", פוסק הגברתן, "בואו ניתן לבית הכנסת כבוד כמה דקות, אפשר לחשוב מה יש לנו להפסיד. ארוחת ערב עם המלך, אולי?"

שני חבריו צוחקים שוב, והפעם נראה כי הוא מוחמא בעליל מצליל צחוקם, "בואו, בואו", הוא אומר, "היו לנו כאלו הצלחות היום, שרק הוגן שנכיר קצת תודה לבורא עולם".

הצלחות. מהללאל מתאפק שלא להגניב מבט לעברו של השק, ויחד הם נכנסים פנימה, מוצאים לעצמם מקום ומאזינים במחשבות פזורות למהללאל שלא התכוון ולא התכוונן מעולם למסור לשלישיית נערים כאלה, צעירים ממנו אך במעט, שיעור תורה.

שלא במפתיע, החוויה אינה מרוממת נפש. ואף על פי שהכל משתדלים – מהללאל להגיש את התוכן בצורה המוצלחת ביותר, ולושת היושבים לפניו – שלא לפהק, לגרד בראשם או להירדם, בכל זאת חשים ארבעתם מידת מה של הקלה כאשר ביכולתם להיפרד זה מזה.

ובזה אמור להיגמר העניין.

אלא שלמחרת, כאשר הצטרף מהללאל לפמלייתו של אביו לסיום בנפחיות הצבא, נתקלו עיניו בעיניו של צעיר שעמד מאחורי אחד הקורנסים, שרווליו המקופלים חושפים זרועות חסונות, ולאיש משניהם לא היה ספק בכך שזיהה את השני זיהוי מוחלט. דומם עמדו השניים, מביטים זה בעיניו של זה. מהללאל היה הראשון שהגיב, והניח את אצבעו על שפתיו במחווה זעירה המבקשת שותפות בקשר ושמירת סוד, והמשיך הלאה בדרכו, לצד אביו.

בערב, כאשר הגיע שוב לבית הכנסת, מצויד בקנקן השמן שלו, חיכו לו שם עשרה.

"באנו ללמוד", אמר בעל הפוני, "השיעור אתמול היה נחמד ממש".
ללמוד.

מהללאל הביט בהם, יודע היטב שלא הלימוד הוא שמשך אותם לשם, ובכל זאת החליט שלא להשיב את פניהם ריקם.

וכך, בלי שהתכוון מראש, התחילו חייו לנוע על מסלול חדש.

בבוקר היה מסייע לאביו בתפקידיו רבי החשיבות, ובערבים היה רבם של נערי הרחוב, הסבלים הצעירים, הקבצנים והגנבים, ששמרו על סודו בקנאות, מעבירים אותו חרש מחבר לחבר, שהצטרף מסקרנות, ונותר... מפני שאחוות הלימוד, והידידות שהתגבשה סביב כתבי הקודש – היו עבורם משהו חדש ולא מוכר, ומפני... מפני שבאמת היה בו משהו, בבית המדרש הקטן, וכשישבו שם ופתחו את ליבם

יכלו לפעמים להרגיש בה, בקדושה, מרפרפת בתוכם, כנפיה עדינות כנפיה פרפר.

אף אחד לא העניק לו את החדר שבראש הצריח. אף אחד גם לא הרשה לו לקבוע את משכנו כאן, בין הארגזים המלאים בחפצים שנשכחו מליבותיהם של בני האדם, אבל אימו ידעה ושתקה. וטורנאל ראה בשתיקתה הסכמה.

העלה למעלה כיסא. אחר כך גם שולחן, עששית וערימת ספרים, ומיום ליום הלכה שהותו שם, בקן העורבים, והתארכה. רק לפנות ערב, כשהיו הצללים מתארכים, ואביו היה שב הביתה, היה מממהר לסגור את ספריו ולגלוש על המעקה חזרה אל ארצות החיים ואל בני האדם שהסתובבו שם, נבהלים ונרתעים ממראה פניו, נמלטים בחיפזון מטווח ראייתו לפני שיבחין בקיומם.

לא נורא. או כמו שהייתה אומרת אמא – זכותם.

אבל אף על פי שהוא יודע שגופו מעוקם ופניו חסרות חן, בכל זאת סבור טורנאל שהפחד שלהם מפניו גדול ומוגזם. סאיזו הקבצן מכוער פי שבעים ושבעה ממנו, ובכל זאת מחבבים אותו כולם. הטבחית מגניבה לו מזון מן המטבח, הסייסים נותנים לו עלים ללעיסה והבחורים שבאים לבית הכנסת או יוצאים ממנו נעצרים לידו לא פעם בשביל לומר לו איזושהי מילה טובה או לשמוע ממנו בדיחה.

איתו לא שוחח אף אחד שיחה של ממש כבר זמן רב. ומלבד הרגעים בהם גיחך לעצמו על טיפשותם של בני האדם – לא מצליח טורנאל להיזכר בפעם האחרונה שבה צחק.

אולי זאת בעיית זיכרון. אולי הוא סתם שכח. אבל גם אם סיפר מישהו אתמול בדיחה בזמן ארוחת הערב, אי אפשר להכחיש את העובדה שאין לו בעולם אפילו לא ידיד אחד.

אז יש לו רגל קצרה, יד מעוקמת ואף שבור. אבל העולם מלא באנשים בעלי חסרונות. אף אחד מן הנערים שבכפר אינו מושלם.

זה חסר עידון וזה לא יודע לשתוק, זה שחצן וזה מתרגז על כל דבר שזו.

ולו יש רגל קצרה. נכון. אבל האם זה כל כך נורא?

רגל קצרה, יד מעוקמת ואף שבור. אם נרצה לדייק עוד יותר. אבל במשך שנות חייו, שכבר אינן מועטות כל כך, ראה טורנאל אנשים מכוערים ובעלי מומים גדולים משלו שהתקבלו בכל מקום שאליו הלכו בגלים של אכפתיות ואהבה.

אותו, לעומת זאת, איש אינו מחבב. בקושי חש כלפיו חמלה.

פעם נלחם בכך. ניסה לרכוש לעצמו בכוח ידידים ללימוד ולמשחק. אבל ככל שהתבגר הבין שניסיונותיו חסרי סיכוי ושום דבר שיעשה לא יקנה את ליבם. משהו בו, במראה שלו, באישיותו ובנושאים שהעסיקו אותו ועליהם רצה לשוחח עם חבריו, גרם להם להירתע ממנו. לחוש כלפיו דחיה. וכיוון שעל אף מאמציו לא הצליח להבין מפני מה את חסרונותיו שלו הם אינם מקבלים באותה שלוה שהם מקבלים את חסרונות עצמם, בחר לסגת. מן החצר אל הבית, מן הבית אל החדר, ומן החדר – אל קן העורבים שלו בעליית הגג.

להתרחק מן הנערים שאמורים היו להיות חבריו וגמלו לו על ידידותו בניכור וברתיעה, להתרחק מאחיו ומאחיותיו שנהגו בו תמיד כאילו היה אדם זר ומוזר, להתרחק גם מאביו המאוכזב עד כאב ומאימו המוטרדת, שאינה יכולה להביט בו בלי להחניק אנחה. לברוח הכי רחוק שיוכל.

אלא שהמרחק הזה לא היה רב.

מראש המגדל אליו הסתלק בכל בוקר, יכול היה להבחין באחרים כשהם חיים את חייהם ללא אותו משא של בדידות שהעיק תמיד על כתפיו. בוקר אחר בוקר, יום אחר יום, חודש אחר חודש, שנה אחר שנה.

הוא סיים את הש"ס לבדו ולא טרח לשתף בעובדה הזו אלא רק את הרב הצעיר לפניו שטח את שאלותיו. וכדי לא לאכזב את אביו, שתלה בו תקוות כה רבות כשהיה ילד רך וכעת היה תוהה, בקול ובשקט, איך יוכל להפקיד בידי ביום מן הימים את גורלה

של האחוזה ואת עתידה של המשפחה – גם השתלם באסטרטגיה, רטוריקה, מתמטיקה וכל נושא אחר שנמצא בספרים שהצליח אביו לרכוש או לשאול מידידיו.

אבל את הדבר שרצה ביותר לפצח, את הסוד שרצה לגלות, לא מצא רשום לא בספרי הקודש, ולהבדיל גם לא בספרים שביקשו להחכים אותו בעסקי העולם.

הדרך לקנות את ליבם של בני האדם נשארה עבורו תעלומה. סוד חתום ונעלם.